

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

**Jacobi Sadoleti Card. Et Episcopi Carpentoractensis Viri
Disertissimi, Opera quæ exstant omnia**

Sadoleto, Jacopo

[Francofurti], 1607

Iacobi Sadoleti Episc. Carpentoracti Epistolarum Lib. II.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-69244](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-69244)

lexeris, mihi quicquid aliquando literarum miseris, dabo operam profectò, ut te ne vnquam nec iudicij de me tui, nec nostrae inlustrae necessitudinis pœniteat. Vale. Carp. XI. Cal. Nou. M.D.XXVII.

IACOBI SADOLETI EPISC.
CARPENTORACTI EPISTOLA-
rum Lib. II. Epist. I.

IAC. SADOLETVS EPISC. CARPEN-
toract. Petro Bembo, S. P. D.

SVBITVS discessus Pauli Sadoleti (qui fratris Pa-
truelis filius, mihi ad manum adolescens, non solum
summa spe atq; indole omnium virtutum, sed ipsius
iam virtutibus præditus, repentino nuntio de patris
morte coactus, à me proficiscitur) facit, ut conturbatiore animo
ad te scribam de tuo libro quæ scribenda sunt. Quem ego librum
tibi remitto, nactus idoneum hominem, qui perferret. De quo
ipso tamen accipe pauca. Lectus enim est à me per diligentem mi-
rumq; in modum ea me lectio delectauit. Nam & charissimam
amicissimiq; hominis præclara ingenij ac doctrinæ monumenta
aspicias, cum ipsum, quem maxime diligo, visus sum aspicere: &
ipsa oratio ac dicendi genus, eiusmodi est, ut nihil nitidius, nihil
elegantius, neq; venustum magis possit desiderari, vel in delectu
cultuq; verborum, vel dignitate & copia sententiarum. Itaq; ego,
qui eas partes in dialogo gero, quas tu me pro tua in me bene-
uolentia gerere voluisti, sumq; in illis testimonium illustre tui de
me iudicij consecutus, facile agnosco, in istis ipsis scriptis me mul-
to disertius & commodius loqui, quam soleam in meis: proq; eo
magnam tibi habeo gratiam. Quod enim maximo cum labore,
nequeo tamen assequi, id sum tua opera sine labore vilo meo per-
facile adeptus. Ac ad reliquas quidem suauitates, multas ac mag-
nas, quibus me affectum senti, illa accessit, cæteris non minor,
quod temporum nostrorum, veterumq; dictorum, ac factorum,
quæ nobis vnquam inter nos acta & communicata sunt, omnium
est mihi memoria ex illo libro renouata, tum cum erat nostra æ-
tas ad omnem alacritatem & animi hilaritatem longè aptior.
Habita quoq; est illustris mentio multorum fortium virorum,
quibus cum vtriq; nostrum iucundissima fuit familiaritas: quo-
rum partem maximam mors nobis eripuit. Quo etiam tu maio-
rem officij & pietatis laudem es meritus. Quos enim iuuenis ap-
primè dilexisti, eos ætate iam prouecta eis honoribus exornas,
per quos & virtus vna eorum, & tui præstantis ingenij laus im-
mot.

mortalitati consecratur. Sed hæc hæc haftenus. Etenim cum scribam negligentius, si quis animo suspensior, verendum mihi est, ne tanquam omnia conans dicere, parum tamen dixisse videar de eo, de quo nihil facis pro dignitate dici potest. Itaque venio ad alteram partem. Contendisti enim tu à me per literas pluribus verbis, ut in corrigendo & mutando, quæ mihi mutanda esse viderentur, neu stylo parcerem, neque vilam in eo amoris, aut indulgentiæ ducerem rationem. Ergo obtemperare tuis præceptis volens, annotavi nonnulla, hercule magis ut fidem tibi facerem diligentia mea, quam quod valde necessarium arbitrarer. Sed malui tibi superfluitosus, quam parum seruans religionis videri. Ea tu potius in optimam partem accipies. De reliquo, mi Bembe, aliqua scripserunt nos: in quo te non desinam hortari, ut omittis alienioribus scriptis, te ad hoc genus scribendi totum conseras, in quo quidem facile tueri principem locum potes. Illustabit, mihi crede, hæc tempora, & nomen simultuum Latina oratio, quæ & gratiam maiorem habet in sese. & utilitatem ad omnes res accommodatorem. Quanquam & hoc, & omnia, multò tu melius. Federicus Fregosius proximo diebus in Italiam profectus est, mortis iam ipse morte euocatus. Ei ego misi commentarium quendam, in quo de sacris agitatur reb. Venetiis imprimendum. De quo si tu quid audieris, (nam non sum ausus hoc genus scriptorum ad tuum iudicium deferre tanquam à leuioribus studiis alienius) peto à te pro nostra amicitia, ut aliquam curam adhibeas, quo sine mendis edatur, hoc sola autoritate assequi potes. & si tibi ostenderit gratum id futurum esse. Nostris communibus amicis, & Colæ tuo, quem ego quoque non mediocriter diligo, plurimam dic salutem. Vale mi charissime Bembe, & nos ut facis ama. Carpentoraci, VI. Cal. Iulij.

II.

IAC. SADOLETVS EPISC. CARPENT.

Petro Bembo S.P.D.

Quod exculpationem præponis in tuis literis, quam obrem libi tui non tam citò mihi fuerint: in eam accipio partem, ut tu potius humanitate tibi solita utaris, quam quod id fuerit necesse. Nihil enim tuum, vilo vnquam tempore, venire in suspitionem negligentia potest. Et illi quidem auidè expectabant à me: verum ut tamen, quo quo venissent tempore, gratissimi forent essent. Sed, ut perspicio, cortex in oram omnem liberalitatis tuæ: cum fenore enim redditi nobis sunt, accepimusque plus quam speraremus, & quam fuerat inter nos pactum. Itaque magis est tibi gratias agam, quam quod de tuorum, ut scribis.

B s tardi.

tarditate querat. Ego verò illos & legi, & lego: tantumque ex-
 ctione eorum capio voluptatis: quantum verbis consequi non
 possum. Nam & sermonis nitore atque elegancia, & retum, quæ
 inibi explicantur, vbertas, varietas, dignitas, & amicissimî homi-
 nis in eis imago ac monumentum, & meus mehercule erga tei-
 plum amor, omnia eiusmodi, vt miranda mea quedam sit in legē-
 dis illis delectatio. Nec muld fecus in vernaculis. Non n. credo e-
 xistimare te, funditus me gustū omnem illiusmodi scriptorū et-
 iam perdidisse: facis q; non nullam amicitie iniuriā, qui me in in-
 uidiā eam voces, tanquā illa sint non mei stomachi: sic n. scri-
 bis. Quasi non ego possim pronuntiare cōplura tua in eo genere,
 quæ olim à me memoriæ mandata sunt, cum Afulanis tuis ediscē-
 dis, operæ & temporis non minimum impendissim. Sed tu fortas-
 se conitēis ex eo, illa mihi non placere, quod te auocare solebā ab
 illis literis. Faciebā ego id quidem, sed cōsilio, vt videbar, bono.
 Cū enim in Latinis maior multo inesse dignitas, tuq; in ea facul-
 tate princeps mihi longè viderere, non tam abstrahēbam te illinc,
 quam huc vocabam. Nec studium reprehēdebam in illistium,
 sed te maiora quedam spectare debere arbitrabar. Quōd si tu ea
 magnitudine ingenii es, vt præclarè vtrumque præstiteris, non
 mea ratio redarguenda, sed tua prædicanda, & ferenda in cælum
 est virtus. Paulus quidem meus ita incensus est studio tua legendi,
 vt satiri non queat, quem hic nos habemus non iam discipulum
 nunc quidē, sed mirificum comitem studiorum nostrorū. Tantos
 enim progressus habet in literis, vt eius quoq; nos iudicio in no-
 stris scriptis libentissimè vtamur. De Louio quod scribis, gratū est
 cognoui ego illum semper mihi amicissimum, & verè etiam tibi.
 Habet enim ille quod pauci, vt in eadem palæstra, in qua ipse se
 exercet, aliorum nihil inuideat in dustris: ex quo maiore etiā lau-
 de est dignus. Meum quidem cōsiliū huc concedendi, & in his
 permanendi locis, cum semper mihi placuit, tū etiam magis mihi
 probatum debet esse, si tibi est: & illis, quibus cum te locutum Bo-
 noniæ, & illorum opiniones de me in audisse naras. Quos gaudeo
 equidem in ea esse sententia, vt probent: sed tu vnus mihi multo-
 rum iustar: Equidem ipse quod ad mei animi sensum attinet, ma-
 iorem indies capio ex eo cōsilio voluptatem. Non eram enim
 natus omnino seruituti: & erat tempus aliquod nobis ad recolē-
 da nostra illa præclara studia sumendum. Tum ætas iam ad octiū
 senectutemq; deslexa, me ad requierem, & tanquam in portum
 inuitabat. Tum autem alia multa. Quanquam quid ego singula
 cōmemorem cum id ita vt facerem, suaserim mihi omnia? Egi igit-
 tur quod putavi esse rectum: quam sapienter, nescio, fortiter qui-
 dem, & feliciter certè. Ea enim sunt consecuta, vt quietiam non
 ex ratione, sed ex euentis cōsilia hominū ponderant, meū fr-
 Quam

Etum non sint aucti vituperare. Quare quoniam sumus in portu
 tenemus stationem quam cepimus, & quod reliquum fuerit vi-
 ta, honestissimis studiis atq; actionibus impendamus. Deus mo-
 do propitius sit, & commodè valere liceat: præstabimus, vt ratio
 eret ouij nostri. Vnus nobis deest conspectus, vel potius congres-
 sus tuus, qui nunc quidem foret, vt tu suavissimè scribis, nostrum
 veni, dulcissimus. Sed quoniam id non potest, sumus hac episto-
 larum iaret nos colloquutione contenti: quæ quidam prohibet
 querlo, vne sit crebrius? Amabò, te quando ad eam urbem es, in
 qua omnium ferè gentium negotia geruntur, perspice, quorum
 fide & opera optimè inter nos commutare possint literæ: equidem
 sequar consuetum tuum. Commentarium meum planè nolo Ve-
 nentim imprimi, ab illo *id est* duntaxat, qui commutatus fuit
 pluribus locis. Eam Lugdani imprimendum curauimus: cuius
 mittimus tibi volumen vnum, verius aliquantum nos quidè ex-
 istimantes, non placiturū illam tibi, nec tui fore stomachi: nec tã
 me hercule, quod non præclara in eo agantur res: sed quia bar-
 bara multa & obsoleta necessario asperia sunt: nostri enim mo-
 dicitis scriptiois. Tu boni consule quicquid est, & nos amare per-
 fecerit, mi charissimi me atq; optatissime Bembe, amore illo frater-
 no, quo iam diu coniuncti inter nos sumus germanum in modum.
 Flaminium optimum adolecentem, & eundem deditum optimis
 studiis, Colamque item tuam, cuius ego fidem, diligentiam, vir-
 tutem, quotidie pluris facio, saluere iube plurimum verbis meis.
 Vale. Ex suburbano nostro Carpentor. XI. Cal. Aug. M. D. XXX.

III.

IAC. SADOLET. EPISC. CARR. PETRO
 Bembo S. P. D.

CRATVM est mihi, quod video tibi curæ esse, quemadmodum
 crebro inter nos per literas colloquamur: quando quod po-
 tuit esse gratius, vt liceret nobis garrite coram quæcunq; in buc-
 cam venissent (qui quotidianæ fructus familiaritatis vberimus
 esse solet, & suavissimus) nobis fato quodam est ereptū. Sed tamè
 ne huius quidè officii exercitatio despicienda est: est enim & iu-
 uanda & dulcis: modò literæ cursum haberent & secundum & fa-
 xilem. Video enim tuas datas Ianuario mēse, mihi extremo Maio
 huius redditas, cum hæc prius ad aulam Regis peruenissent, & illinc
 demum, tanquã errore agnito, ad me se vix aliquando recepissent.
 Ego tamen in dandis literis sequar institutū tuum, vt Lugdunum
 mittam, vnde Venetias postea perferantur, ad Lazarum Baysum
 legatum Regis, hominè vt ego quoq; cognosce videor, & doctum
 & perhumanum. Qui cum ad me prior scripsisset, non existima-
 uit

uir amicitiam petitis altè principii, & magno ambitu verborum conciliandam esse. Sed scripsit apertissimè & familiarissimè; vringenæ suæ naturæ illustre testimonium iam tum mihi dedit. Amo igitur eum, neq; id mediocriter. Porro accedet corollarium, mihi quidem non molestum, vtitem ad illum semper aliquid dem, quò etiam meæ ad te commodius ferantur. Sed ad literas tuas. illæ verò, mi Bembe suauissime & optime, admirabile est, quanta animum meam voluptate affecerint: quod, vtum eloquentiæ in illis tuæ tribuendum putem, an amori in me tuo, qui vndique in illis literis se ostendit, difficile est dictu. Eminent enim vtroque, meque ita delectat, vt nihil vniquam magis. Sed de genere orationis stylique elegantia, vereor, ne si plura dicam, tibi etiam ipsi videar ineptus. Testatum enim iam diu apud omnes est, & qui tu sis, & de te ego quid sentiam. De amore ergo potius, quem tuum esse erga me tantum, quantum audeo optare, & video, & vehementer letor. Itaque illa quam suauiter scripsit, de mea beneuolentiâ erga te, tibi planè perspecta, de fratrum nostrorum filiis, de studiis domesticis, de omni cura cogitationeque rerum etiam intimarum: quæ tu tam amanter, tam fraternè singula commemoras, vt non tuas literas legere, sed te ipsum videat audire loquentem: quem ego absentem, tanquam præsentem, & audio mediis fidius, & quotidie intueor. Ac (si verum loqui volumus) hoc est propriè amare, communicare videlicet recondita consiliorum suorum: non id quod plerique facimus, cum nullo argumento proposito accedimus ad scribendum, verbis crebè iactare, & quasi ostentare beneuolentiâ. Sed ne viam, si concedo tibi, vt plus me ames, quam ego te amo: qui in hac ratione præsertim, debeam partes ferre potiores. Nam vt mittam initia & ortus familiaritatis nostræ, quorum semper mihi quidem iucunda est recordatio, cum tu principio à me appetitus, dedisti mihi te promptum & facilem, ac in omni genere elegantem ac perhumanum: vtque reliqui deniceps temporis indicia tuæ erga me voluntatis præteream, quæ & magna & multa sunt: hoc tuo officio quid potest esse constantius, quòd eandem amicitie fidem absentem mihi præstas, quam olim præsentem iam diu præstitisti? Namque ego, qui veteribus necessitudinibus, relicto, ad nouas atque insolitas fortuna quadam translatus sum: si conferuo memoriam meorum familiarium, quid quaeso, aliud facio, quam id quòd natura fert: scilicet vt leniam desiderium animi mei recordatione eorum quos diligo? Tu qui domi cum tuis charissimis remansisti, qui amicis abundas, cuius domus assidue flore copia lectissimorum hominum: cum me ipsum tanti absentem facis, in amoreque persistis, nec diuturna iam disunctione nostra quicquam esse imminutum de tua pristina voluntate significas, & bene-

sequentis in te meae faces sublevis: & tibi officii summam lau-
 dem vendicas. Quae nulla re à me potest, nisi magnitudine amo-
 ris componari. Sed quid ego? labor equidem longius: et si enim
 hac gratia memoratu, minimè tamen necessaria sunt. Quapro-
 pter ea mihi faciamus. Quod tuus in fratris filio instituendo la-
 bor non cum adhuc exitum affectus sit, quem tu sperares: cre-
 das mihi hoc velim, non minus curae mihi rem eam esse, quam ti-
 bi ipsi. Quid enim interest, utrum tuus sit, an meus? Sed ego spe
 quadam adducor, ut confidam, fore tibi illum aliquando volu-
 prari. Multum enim illum aetas, multum imitatio domesticæ ex-
 emplum adiuuabit: nec boni seminis virtus facile est interitura.
 Quapropter suadeo tibi, ut neque spem de eo, neque studium de-
 ponas. Meus quidem, cum est uti ego maximè volo, Deo habeo
 gratiam. Is te vnum summè omnium colit: miroque afficitur de-
 siderio, tum visendi te, tum arctius adhaerendi tibi, cui rei utique
 aliqua aliquando capietur occasio. De studiis nostris, in quæ præ-
 ter expectationem suam, & ceterorum, uterque nostrum de lapsus
 est, hoc de me tibi habeo dicere: visum fuisse mihi, ista magis con-
 venire huic iam ætati, & huic personæ quam gero, esseque offi-
 cio meo continentiora, quam illa quæ lucis quidem habent ac
 laudis plus, sed utilitatis certè minus. Itaque in hac iam totus im-
 mingo: perfectoque Horrenso, quem habeo nunc in manibus,
 cui negotii eius magnitudo penè ut desperem facit, (est enim res
 prioris maximi operis) sed tamen eo aut perfecto, aut abiecto,
 non facile aliud agere me, neque alibi vispiam, quam in sacris li-
 teris versari cognosces. Tua verò susceptio conferendæ histo-
 riæ, dignitatis plena est (ut ego iudico) non mediocris: nam &
 honorifico senatusconsulto ad hoc munus vocatum fuisse, exi-
 ma: tua est gloria: præsertim cum illud non ambitione expres-
 sum, sed sponte, & ipse iudicio senatus exortum fuerit: & tua sum-
 mopere laudanda ac prædicanda est pietas, non denegasse pa-
 tris hanc operam, ut illius gestæ res tuo ingenio potissimum,
 grauissimoque testimonio posteritati proderentur. Quare id
 cupio tibi bene & feliciter euenire. Quanquam non illud qui-
 dem tibi tam optandum est, quam ut incolumis diu valetudine
 bona perfruaris: cetera enim abundè ad sunt, per quæ & tui inge-
 nio laas, & Rei tuæ publicæ monumentorum memoria consecre-
 tus immortalitati. Tibi sanè ea res cecidit non incommode: non
 enim necesse habuisti, id id quod mihi contigit, desistere à vete-
 re curricula studiorum tuorum, & velut incognita in via impi-
 tate novas orbitas, siquidem hoc opus est, (ut ille inquit) omni-
 sum tibi hoc tibi difficile, aut laboriosum: quid enim est, quod tibi,
 pro tuo isto ingenio, ista quæ doctrina, ac eloquentia, qua insigni-

rer præditus es, aut nouum accidere, aut difficile possit? Verùm de his factis: Colam meum tantopere probari à te, & magnifici, neque miror, & vehementer gaudeo. De Flaminio idem sentio, quod tu. Lazarum Bonamicum audio tradere Patavij publicè doctrinam bonarum artium iuuentuti. Eum ego hominem maiore in modum diligo: neque dubiro, quin tibi iam factus sit per familiaris: summo est ingenio, excellentiq; doctrina. Sed virtus, & probitas, & in omni officio fides atq; constantia, in primis in illo homine amanda & complectenda est. Eum tu saluere iubebis verbis meis plurimum. Credo te memoria tenere, confectam à me olim, cum Romæ etiam essem, oratione quendam in Iudeos, quam ego causam in duas actiones partiti institueram. sed prior fuit pars tantummodo absoluta, si tamen absolueret, quod parū politè efficias: eam ego nunquam duxi edendam, neq; hercule nunc in alia sum voluntate. Sed cum flagitanti iam sepius, & amicitie nomine vim quasi afferenti, Herculi Gonzage, homini & nobilitate virtuteq; maiorum suorum, & suis ornamentis ac laudib. amplissimo, omniumq; & cultu & amore dignissimo, resistere amplius non possum, illam ad eum mitto, (modò n. in fasciculū coniecta est) hac legem tamen, in quo multis precib. cū eo ago, vt ne cuiquam omnino copiam illius describenda faciat, præterquā tibi, si id forte petueris: & si damni nihil putaueris, bonas horas tuas in ea legenda consumere non bene. Quod tibi notū esse volui, vt cum de meo animo certior factus esses, quid tibi esset faciendū, ipse statueres. Vale mi optatissime atq; humanis. Bembe, & M. Anton. Michaëlem, quæ ego vnice semper dilexi, quemq; mei vicissim cognoui amantissimum, saluta meis verbis, etiam atq; etiam. Carpent. XI. Cal. Iulij, M.D.XXXI.

IV.

IAC. SADOLETVS EPISC. CARPENT.

Petro Bembo, S. P. D.

CUM haberem plus aliquantū otij quàm tu, seruani verus instituturū, vt Latine ad te scriberē: tametsi quacunq; lingua scribatur inter nos, neutri quicquam accidere potest iucundius. De te enim sentio, item vti de me ipso, cui omnis tua epistola incredibilem semper quandam adfert voluptatē. Cepillus ille, quem tu mihi commendas, ad me ipse non adit: literas tuas misit. Ei ego denunciari iussi, si quid opera mea vellet vti, omnia me tua causa, quæ is vellet, esse facturum. Orationem meam tibi tam placuisse, quàm scribis, vehementer gaudeo: & si hoc mihi præter opinionē accidit. Semper enim ego de illa fastidiosius iudicavi. Sed tu amore fortasse inductus, quo erga me, & res omnes meas afficeris, honorificentius sentis de illa, quàm res ipsa ferat. Quod si ita est, ego

ego tamen iactare nihil facio, quantum enim de fructu ingenij deperdo, tantum mihi ex amore tuo erga me voluptatis adiicitur. Fregissim nostrum futuram tecum aliquot menses, peream, nisi mihi tibi, nisi te tantopere amarem. Sed amabò mi Bembe suavissime, dato hoc mihi, ut de vestris mirificis sermonibus, aliquando nos quoque quati absumus, degustare possimus. Id perlepidè siculiter utroque vestrum familiariter ad me scripsit: quas ego loco vestri ex oculis, & in manibus assidue habeam, colloquar quoque cum iis: & quoniam in viuis capitibus non possum, in imagine talem amicum, amoris meo in vos incredibili aliquid oblectamenti, & exoptate voluptatis dem. Equidem quialioquin hic libentes sum, cum fructus illos dulcissimos vestri congressus cogito, relegas mihi videor. Sed obdurandum est: est n. quiddam, quòd ego aspirare conor, quòd utique esse statuo ceteris rebus præstantius: idque etiam facit, ut tuo amantissimo consilio, quo mihi præcipis, eius partem in scribendo sequi debeam, minus facile obtreperem. De tuis scriptis atque historiis, in quas ingressus es (ut antea tibi scripsi) mea lumina est expectatio: neque ea tamen maior ingenij tui virtus itaque iam videre mihi videor, patriam tuam, suis opibus florentem, tua vocis testimonio etiam futura ornatiorem. A Lazaro accepi litteras, illis quoque respondeo. Te quòd delectet veteris nostræ conuersionis memoria, haud mirandum est: nihil n. illa amantius, neque fidelius. Sanè eadè mihi ita iucunda est, ut non solum fructus suauitatis, sed ornamento etiam non medioeris honoris me afficiat. Quippe cù tibi me esse cordi, vim mihi in se magnam laudis et iudicij habere videatur. Vale mi charissime atque optatissime Bembe Carpent. V. Idus Martias M. D. XXXII.

V.

IAC. SADOLETVS EPISC. CARPENT,
Petro Bembo S. P. D.

Quia Aniam tuam per se libenter vidi, hominè (ut tute scribis, & ego semper cognoui) & prudentem, & probum: tum autem, quòd veniebat a te, & è tuo siou quasi erat profectus, nihil accidere potuit mihi illius aduentu colloquioque optatius. Itaque non tantum familiaritate, alios sermones biduum illud, quo nobiscum mansit, cum eo mihi fuisse, præterquam de te: Omnia sum explicatus, que de homine conuincitissimo, omniumque mihi lóge charissimo, aut quæ nostræ diuturnæ iam distinctioni mihi suadebat: aut audire amor erga te mecum summus exerebat. Quæ quidè cuncta esse sic ut ego maximè cupio, teque eu tenere statum, qui sit maxime ad eam quietam & honoratam vitam appositus, & tibi gratulor, & illi quam optere gaudeo. Quoniam n. ij inter nos luxus, ut pro
facit.

fraterna nostra necessitudine omnes nostri in vnum conspirent & consentiant sensus: ego in bonis tuis rebus me eundem itaque esse atque te, & eadem mihi videor frui fortuna, quando eadem, qua tu, perfruo voluptate. Sed ad reliquas quam plurimas in- cunditates, quas Auilæ aduentus mihi attulit, permagna mihi ac- cesso fuerunt tuæ suavissimæ ornatissimæque literæ: quibus ego sapissimè legendis non tamen satius sum: tantum in illis hu- manitatis, tantum officij, tantum incredibilis cuiusdam spiri- be- neuolentia. Atque hæc præterea, sic suauitate orationis omnia condiuntur, nihil vt mihi videar vnquam legisse dulcius. Me verò in illis cum valde delectauit iudicij tui testimonium, quod mihi de mea oratione dadas, plenum vt ego perspicio, & fidei & amo- ris: tum verò grauis illa & sapiens admonitio amicissimi mihi ho- minis imprimis visa est, qua à me requiris meæ pristinae vitæ con- suetudinem: eò quòd tibi videar in illum hominem aliquanto a- cerbius esse inuectus, quam moderati hominis natura postulet. Ego verò mi Bembe, cum nil tuo iudicio stacuum esse grauius, fa- cile ita esse adducor vt credam, discedo in sententiam tuam, me- que duco errasse, quando is tibi videtur error. Sed ego primum in oratione illa antiquum morem dicendi imitari conatus sum. Scis enim ipse, quam asperè, quamque vehementer in improbos inuehi soliti sint ij, quorum nobis ingenium atque eloquentia præcipue probatur. Sordes porro & amentia, vel feritas potius quedam hominis illius, in quem inuehebamur, sustinere illius- modi orationem videbantur, præsertim cum tractarem eum so- lum: nihil magis perniciosum esse Reipub. quam principum auar- ritiam, & nimiam pecuniæ coaceruandæ cupiditatem. Is autem in quem scribebamus, infinitis in eo genere sordibus, non solum commaculasset famam sacerdotij: verum omnia omnino non æ- quitatis modò, verum etiam humanitatis iura conturbasset. Pos- tremò, id quod mihi maximè fraudi fuit, non magis exituram orationem illam putauì, quam eas, quas nunquam scripseram. Quod quando contigit secus, si tamen contigit, (est enim illa penes amicissimos, qui sciunt me eam vulgari nolle) danda opi- nor nobis est opera, vt actionem alteram aliquando, hoc est cor- pus totum cause conficiamus. Cuius rei cum tempus venerit, (nam, vt nunc est, aliis rebus occupatus sum) tunc te adiouante, & suppeditante ingenium tuum lucubrationibus nostris, illa in manus hominum egredietur limatior. Verum de oratione hæc- nus. Te procedere in conscribenda historia, iam que octo anno- rum res gestas complexum esse valde letor: sum enim ea in expe- ctatione, visuros nos, quod iure comparemus ac exæquemus an- tiquitari. Ego in eis adhuc studiis versor, que tibi minus probari intelligo. Sed cum iam pridem opus quoddam incepissem, cui

peti-

perficendo praeficeram hyemem eam quae iam exacta est, in hoc
tempus sum valetudinis incommodo relictus. Quare aestatis
quoque huius vacationem postulo: nam in eunte proxima hyeme
constitui omnino reverti ad Hortensium, omnesque in eo absol-
vendo adhibere & industria nervos, & diligentiam meam. Lampri-
dium tecum multum esse, hominem dignum eis studiis, in quibus
semper magna cum laude versatus est, plurimum gaudeo: cui tu
quod testimonium eximia virtutis apud me das, non fuerat id ne-
cessarium: ego enim hominem satis bellè novi. Sed tamen mihi
fuit secundum: talium enim virorum mentione mirificè delector.
Lazaro nostro Bonamico rescripsi: eas tu curabis reddendas lite-
ras, cum illam quae addes salutem illi meis verbis. Itemque Colo-
tuo, & M. Antonio Michaeli, cuius mihi assidue vivit memoria.
Tuque imprimis mi Bembè, si nos amaris, curabis valetudinem
tam diligenter, atque ista animi tranquillitate ocioque perfrue-
re. Vale etiam atque etiam. Carpent. VI. Idus Maij, M.D. XXXII.

VI.

IACOB. S ADOL. EPISC. CARPENT. PE-
tro Bethbo, S. P. D.

COMMUNIVM recognoveram librum de liberis rectè institutis
Cendis, daturus illum librarius describendum, ad teque postea
missurus, ut antequam exiret in manus hominum, tuo imprimis
iudicio penderetur, cum mihi nec opinanti nuntiatum fuisset, homo
& laude virtutis & nobilitate praestans Reginaldus Polus, cras sta-
tum se Paraviium proficisci, & si quid ad te vellem, me admonuisset.
Eam ego in crastinum diem expectabam. Sed talem hominem
qui perfectè nactus, quo meliorem, & certiorè me optare qui-
dem potui, praecipitavi libri descriptionem: neque vnius manu
sua contentus, totusque nunc sum in ea diligentia atque cura, ut
is absolvatur, (si modo assequi poterò) ad teque deferatur. Quem-
oro te mi doctissime Bembè, ita legas, ut persuasum tibi imprimis
habeas, me abs te opem expectare, non laudem. Scio quantum
tribuam & doctrinae, & iudicio tuo: iure utrunque quidem. Quis
enim est hac nostra aetate vno dignior, cui omnium bonarum
artium studiosi primas deferant? Sed amor ille tuis mihi perspe-
ctus & cognitus, quo me complecteris, interdum dubitare me
paullulum cogit, ne indulgentius agas mecum, quam mihi fortasse
expectat. Hoc ego vellem, & hoc te etiam rogo, ut ad meam
hanc lucubratiunculam perlegendam, eo animo accedas, quasi
mihi studeas obrectare potius, quam plaudere. Non enim du-
bito, si talem curam adhiberis, quin aliquot depræhensis subla-
bisque erroribus, liber splendidior & limatior prodeat. Sed hoc ni-
mum

C

mum

mium vehementer te rogare, alienum esse videtur à fraterna nostra necessitudine: quæ ipsa per sese admonet utrumque nostrum, ut ead inter nos officia tribuamus, ac expectemus vicissim, quæ veritatem amicitie maximè confirmant. Equidem, si id tibi rectè fieri posse videbitur, ut aliorum quoque doctorum hominum de co iudicia exquiras, libenter concessero. Etiam ut describendum aliquibus des, si quis fortè extiterit, qui hanc & papyrus & operam velit perdere, quodd non nolet fortasse Gonzaga noster vir bonarum literarum sitientissimus. Sed ego ita tibi hoc permitto, si menda prius sustuleris, non scriptoris magis illa, quam autoris. Denique ut tuo periculo cuncta fiant. Nam ego in tua fide, benevolentia, humanitate, totus requiesco. Nigro meo dicas velim, accepisse me eius literas, quas desideras ad me ab urbe discedens, & eleganter & amicè scriptas. Quibus quod minus adhuc respondeam, certa causa est, quam oportuno tempore expositurus sum. Interea quidem ut me diligat, seque à me apprimè diligi sibi persuadeat, ab illo meis verbis petito. Lazaro nostro scribam aliquid, quamquam & parùm habeam temporis, & valdè sum occupatus: quæ res etiam facit, ut ad te quoque minus accuratè nunc scribam. Vale, III. Nonas Septembris, M.D. XXXII.

VII.

IAC. SADOLETVS EPISC. CARPENT.

Petro Bembo S. P. D.

NON scribo tibi, sero me accepisse tuas literas, (te quoque enim scire video id ipsum) cum, prius quæ missæ fuerant, in itinere ipso deperierint. Has quidem, quas accepi, scribo mihi fuisse iucundissimas. Nec tam me hercule ob eam rem, quod fortasse suspicari possit non nemo, nempe quodd te laudant, inquietans. Puto id quidem etiam aliquid esse: non tam enim iudico verrecundi esse hominis, & ipsa moderatio ne animi teporati, quam & insulsi & stupidi, talis viri approbatione & testimonio, qualis tu es, non delectari) sed ego ad animi mei lætitiarum palmarium esse in illis statuo, quod video te eorum sermonibus, qui de me honorificè loquantur, non secus ac tuus laudibus, ut tute ad me scribis, gaudere & triumphare. In quo agnosco non amorem solum, sed planè magnitudinem animi tuam, qui nisi esses ipse omnium laude cumulatus, non tam libenter faueres eorum famæ, qui quantavis ipsi laude virtutis floreat, te ipso tamen se contentur inferiores. Ego verò mi Bembo neque quibus ornatus sum virtutibus. scio: (nihil enim in me esse intelligo, quod magnopere spectandum predicandumue sit) & de te sentio idem quod sentipet

per seculi, nihil fieri posse tuo ingenio, eloquentia, virtute, humanitateque praestantius. Polus quidem nosse, ut est blandus conciliator amicitiarum, voluntatumque conglutinator, non amantius profecto mihi testimonium apud te potuit dare, quam tibi saepe tribuit apud me. Cuius ego tibi familiaritatem & quotidianum vltim inuiderem, nisi & illum, & te in oculis gererem: amo enim utrunque vestrum. Itaque vereor, ne si quid mihi scorsum ab alterutro, ex vobis appetam, facere iniuriam amicitiae videar: quae praescribit, ut amicorum commodis aequè gaudeamus ac nostris. Quod si in Italia constituissem, certè nusquam me conferrem alio quam ad vos: in vestraque consuetudine positissimum, in vestris familiaritatibus & amantissimis congressibus conuiscerem. Sed neque ea de re deliberare fas mihi puto, & meus reditus in Italia, etsi munere hoc officii imprimis quod sustineo, tamen etià voluntate mea mihi penitus praecisus est. Hic in ita viuo, ut moti hic ibidem velim: eademque terra, quae vitam meam sustinet, corpus etiam ipsum, cum supremus venerit dies, conuegat. Massiliam accessi, Pontificem salutarum, ut debui: illo enim officii vinculo me obstrictum esse in primis arbitrabar. A quo sic sui exceptus, ut nihil mihi in mentem venerit optare, in quo non eius benignitas, & singularis humanitas, mihi penes obuiam obtulisse visa sit, usque eò facilem eum, & liberalem in cunctis sum expertus. Sed & multorum praeterea, qui ex ride venerant, egregiam erga me voluntatem studiumque cognovi. Ex quo valde laetus discessi illinc: non emolumentis praemiisque fortunae, quae iam apud me valent minimum, sed multis & claris testimoniis amoris ac benevolentiae, quae ego maximi facio, à compluribus viris amplissimis atque ornatissimis honestatis. Quam obrem stemus in eo, quod iam dictum est, ut familiaritatis nostrae desiderium multitudine literis leniamus. Non enim est causa cur transmittendae Alpes, aut mare inferum cur pernavigandum sit: cum crebra inter nos scriptio, & suaves huiusmodi epistolae, si non alternos nobis vultus, at effigiem certè animorum, & vim amoris totam ante oculos ponant atque constituant in quo voluptas nostra praecipue sita est. Neque eò dico, quin mihi te videre, atque intreri, foret dulcissimum: sed illud sperare, imprudente est: optare temeritatis. Hoc quidem quod nostrum est, quod nostri arbitrii ac potestatis, in quo nulli ius sibi fortunae vendicat, praestemus utique, nostrum, ut fructum amicitiae nostrae, charitate ac benevolentia, iucunditatem consuetudinis, epistolis representemus: quorum in altero fides, in altero voluptas a nobis est attendenda. Nigrum meum amo, ut debeo: ad cumque puto me daturum literas. De Lazaro aucto scire quid agat: nihil enim iam diu ab eo litterarum, ac ne nuntium quidem ex quo

Q. 2. aollg

nolle potuerim. Colam tuum saluere plurimum iubeo, cuius & memoria mei, & beneuolentia delector. Te de meis capere eam voluptatem, quam capio egomet, & tibi profus credo, & mihi est pergratum. Certè quod ad ocium senectutis meae attinet, quæ aut instar iam, aut admodum propinqua est, videor habiturus, in quorum pietate & modestia acquiescam. Ambo quidem literis mirifice dediti, & tui imprimis studiosi peramantesque sunt. Quod cum agunt, non se addere tibi quippiam, sed se ornare adulescentiam suam clarissimi tui nominis cultu, & singulari obseruantia arbitrantur. Vale. VI. Idus Martiales, M. D. XXXIII.

VIII.

IAC. SADOL. EPISC. CARP. HERCULI Gonzage S. R. E. Cardinali S. P. D.

Superioribus proximis diebus, cum tibi lucubrationem nem scribere potuisssem, neque ipse tunc propter valetudinem scribere potuisssem: monui meos, vt me tibi excusarent, perpetuamque meam in tua amplitudine omnibus meis officiis colenda; tibi declararet voluntatem, qui se id diligenter fecisse, teque in optimam partem omnia accepisse, mi rescripserunt: insuperque te eis præcepisse, vt scriberent ad me: si quid haberem in præsentia elucubrati, aut quodocunque aliquid haberem, id ne grauaret communicare tecum: ne si secus agerent, grauior fieret a me amicitia nostræ & veteri inter nos coniunctioni iniuria. Quo ego nuncio dupliciter delectatus sum: Nam & tui de me animi iudicium, & egregiam tuam cognoui ad optimas artes amplectendas voluntatem: quæ mihi semper in te omni digna honore, & laude visa est, hoc etiam magis, quod in tanta raritate & penuria eorum, qui nobilitatem cum virtute habeant coniunctam, tu vnus excellis: qui vtrunque ita adeptus sis, vt in tuis plurimis maximisque ornamentis, maior tamen multo virtuti tuæ, quam fortune gratia habenda sit. Itaque recordor iam inde ab tua incunte adulescentia, me semper iudicasse, te fore vnum, aut certè præcipuum inter ceteros, in quo his temporibus perditis lumen veræ dignitatis illucesceret: qui omnibus & nature & fortune bonis instructus, nobilitatem & potentiam, non arma iniuria, sed instrumenta bonitatis esses habiturus. Postea verò quam ego in has sanè longinquas regiones me contulisssem: tuque ad urbem accessisses, domiciliumque in ea fortunatum ac dignitatis tuæ constituissem, nunquam mihi inauditus fuit splendor tuus, & singularis in omni genere morum elegantia, & comitas. Quæ cum vna & constanti omnium voce laudaretur, non dici potest qua laetitia afficiebar: cum intelligerem,

cetero

ceterorum quoque hominum iudicia cum meis de te iudicis
 conferre. Atque hæc quæ nobilitati & generi, & tuæ maioriq;
 tuorum dignitati debita erant, illustrius tamen abs te gereban-
 tur, quam reliquorum usus ferat. Quid? illa quæ iam tuæ sunt &
 propria, quæ pauci isto loco attingunt, quanti tandem facienda
 sunt? quod bonas literas, quod optimas artes, omniaque hone-
 stissima studia ita consecraris, ut in honore ipso, non insignibus
 honoris, quibus solis plerique nituntur, statum tuæ dignitatis
 possum putes. Atqui ab his initiis viri illi oriuntur, quorum
 aunc consilium maxime eger Respub. quæ, nisi me fallit, adducta
 est in id discrimen, ut vehementer nobis sit de communibus for-
 tibus extimelendum. Sed qui in secundis rebus comparant sese,
 ut possint aduersas & dubias, si quando inciderint, consilio rege-
 re, & virtute sustinere: hi omnia in se obtinent beatæ vitæ præ-
 sidiâ quæ tute eximie paratus es. Facile enim & prudentiam
 in caputis consiliis, & in dandis fidem, autoritatem in senten-
 tia dicenda, in omni vita constantiam & gravitatem, ista tibi
 optimorum autorum lectio suppeditabit, accedente præsertim
 vitæ atque arate. Quorum quidem princeps Aristoteles, cuius li-
 bros, eos qui de moribus & de rebus sunt, habere te in manibus,
 & ego confido, & imprimis planè expedit: omnes enim in illis
 & prudentiâ, & doctrinæ scærent fontes. Sed ego fortasse in-
 cepit, qui hæc ad te scribam, quæ tu melius scis, quam ipse qui
 scribo. Facit autem amor, non temeritas mea, me loquaciorem.
 Quæ propter de his hæcenus. Quod ad meas autem lucubra-
 tiones attinet: Ego illas orationes, quas requiris, neque confe-
 ci, neque adeo amplius mihi conficiendas puto: alienæ enim vi-
 dentur hæc iam arate, & hoc genere vitæ quod profitemur. Vnâ
 causâ quæ perscripseram, misisse tibi, ni veritus essem, ne quo-
 modam offenderem animos, qui mihi necessariò in illa oratione
 nominandi sunt. Sed loco illarum mittam tibi cum primum pro-
 bare ceperò, dialogum de optimo genere instituendæ adolescen-
 tiæ, quem ætate proxima consecutim quo multa, & magna com-
 plecti conatus sum: hoc labore maiore, operaq; difficiliore, quod
 necinè habui veterum, qui me adiuuaret. Vnus omnium antiquo-
 rum (quod sciam) de hac eadem re Plutarchus scripsit: sed non
 in eum modum, ut mihi magnopere imitandus esse videretur.
 Nunc habeo in manibus de Philosophia librum, in quo illa à me
 deducenda est, graviter vituperata à T. Phædro: etenim partes
 illas et dedit, amico homini iam mortuo, per quas & ingenium il-
 lum, quod erat in eo summum, & natura prompta ad accusan-
 dum laessendumq; commendaretur posteritati. Sed est opus ar-
 dum admodum, & perdifficile. Nam cum de rebus altissimis,
 & maxime remotis a communi hominum sensu, differen-

dum est: tum obscurissima res illustribus verbis & sententiis explicandæ. In quo alter est cogitandi & concipiendi labor, alter non minor, cogitata exponendi. Spero tamen fore, si ad calcem pervenero, ut maximis utilitatibus, quæ à Philosophia sunt, intellectus, & tota vi præstantissimæ disciplinæ cognita, multam posthac luminis dubiis hominum mentibus afferatur. Sed de his quoque satis. Extremum est, ut te orem, ut me tui amantissimum studiofissimumque & diligas absentem, & tuo patrocínio protegas, ac tueare. Vale. Carpentoracti, VI. Calend. Februarij, M. D. XXXI.

IX.

IAC. SADOLETVS EPISC. CARPENT.

Hippolyto medici S. R. E. Cardinali. S. P. D.

QUANTAM voluptatem acceperim, & quo fructu lætitiæ ac iucunditatis fuerim cumulatæ ex amplificatione dignitatis tuæ: peto à te, ut ne meis ex liceris coniecturam facias, cum id facilius sit tibi existimare, quam mihi scribere. Certè ita lætatus sum, ut ex paucissimis, quæ maxime desideravi, hoc mihi imprimis gratum optatumque acciderit. Factum est autè Dei immortalis benignitate, ut nostrum gaudium omni ex parte fuerit expletum, bona iam valetudine Pontificis maximi patru tui nobis nuntiata in cuius salute & vita cum salus omnis mea reposita sit, cum que ego cum præter venerationem debitam, usque addè à me, semperque amaverim, ut neminem ardentius: nil mirum est, si ex vobis & vestro in vtrâque partem statu, status omnis pendet & periculi & salutis meæ. Nam de te quidem ipso nominatum quid dicam? in quo ego statim ab ineunte pueritia, ea perspexi indicia ingenij, humanitatis, modestiæ, ceterarumque virtutum omnium, ut iam tum facile appareret qualis tu in ætate vir postea esses futurus. Cuius tamen gratis legitimum quasi tempus expectare noluit: sed optimis artibus literisque, deligendis, ac prudentiam hominum familiaritate adhibenda, perfectisti, ut virtutis in te cursus, quam ætatis fuerit celerior. Gratulor igitur, & verè, ac ex animo gratulor, cum dignitati tuæ, tum illis eximiiis virtutibus, per quas omni honore & amplièdine dignissimus es iudicatus. Et tum hoc gaudeo, tui etiam illud, quod ad beatam tranquillamque degendam vitam accommodatior multò est. Quamobrem, quod est omnis verè gratulationis extremum, Deum immortalem supplex deprecor, ut tibi iste honos promptius, & quod in istum ordinem dignitatemque venisti, id tibi faustum, felix, prosperum, fortunatumque perpetuò sit: quod eius-

dem summi Dei benignitate & clementia, tua adiuvante virtute, sic confido futurum esse. Et quoniam iam tu quoque harum gentium pastor & rector, & huius tuæ alterius patriæ, quam divino iudicio es consecutus, patronus factus es: horum populorum causam, salutem, iura, libertatem, fortunamque omnes tibi ita commendo, ut maiore animi studio commendare non possim. Egent enim maxime tua cura, patrocinio, fide, vigilantia, si curæ quotidie ipse multis ex rebus cognoscas. Illud item testabor, te in vicario pristino retinendo, multum & populi studiis, & ecclesie tue utilitati consuluisse. Est enim vir omni virtute integritateque præstante, quod ad rem non parum pertinet, etiam aspectu & facie venerandus: affinis præterea summi omnium & maximi iureconsulti Ioan. Francisci Ripæ Auenione habitantis cuius egregiam operam & singularem utilitatem, in omnibus tuis rebus tibi paratam & promptam experire. Ego neque meipsum qui iam dudum tuus sum, neque mea studia atque officia tibi polliceor, ne videar quæ tua in potestate iam diu sunt, si ea de integro tibi deferam, noui quotidie muneris gratiam ab te inire velle. Vale, & nos dilige. Carpent. VI. Idus Febr. M.D.XXIX.

X.

IAC. SADOLETVS EPISC. CARPENT.

Andrea Alciato S. P. D.

NUMQUAM essem arbitratus accidere posse, ut ex amici hominis molestia aliquid veniret ad me voluptatis: sum n. si quisquam alius, officij in eo genere retinendi maxime cupiens. Sed nunc plane ex instituto meo depulsus sum. Quod enim Medullionis Britiaci controuersia tuas ad me eliquerit iucundissimas literas, mihi hæc (fateor) sum delectatus: cum ille præsertim in a se te ac eleganter scripta sint, ut singulare meum ac perpetuum de tuo ingenio ac virtute iudicium, non confirmarint solam, verum etiam vehementer auxerint. Quas quod te tardius ad me diuis dedisse, parcentem occupationibus meis, ut ne meis studiis intempestiuus obstreperes: in eam partem accipio potius, ut tu de tuis studiis nolueris esse detractum: cum in omni genere artium optimarum tu excellenter & eximie, nos aliquantulum etiam minus quam mediocriter versemur. Sed vt ut est, auderem nota facere, ut tibi quotidianæ ad me scribendi occasiones daretur: nisi vereretur, ne eodem tempore multorum lites & dispendia preceat. Quare sic habeto: tuis literis nec fuisse mihi aliquid compulseris hocce dies, nec potuisse esse gratius. Medullionem quidem ipsum cuius volo causa, hoc etiam diligentius commendauit Iulius Symonæ per literas: quod perspexi eius causam à te

C 4 docuisti.

doctissimo homine probari, quem nollem mehercule quicquam negotii habere nec molestia. Sed quid id refert: τα γρηγορα ανθρωποι επιτυχητα, δυναμιτε παρτις ειν ανθρωποις κτλ. Igitur adiuvandus est, salvo tamen officio, quod te autore videor mihi recte facere. Pro quo tu quoque quod eidem Symoneta scripsisti, maxime illius cause profuturus es, παρ γαρ ελαφλ λογις, ειν σιδης πολυμω δρασις ειν. Erit autem hoc grauior tua commendatio, quod non solum amici in amicum studium, sed hominis etiam doctissimi & consultiissimi, iudicium atque autoritatem affert. Illa duo extrema sunt in tuis literis: vnum, quod affirmas me egere non posse opera tua, cum ego ea semper egeam: quis enim potest talis & viri, & amici quotidiana opera non indigere? Alterum, quod optas, vt in his studiis esse assiduus possis: atque incredibilis tua ingenii magnitudo facit, vt nequaquam oprato opus sit. Quod enim nos, & vnum tantum, & id ipsius: tu idem celerrime, & preterea alia plura comprehendis. Quapropter est magis, cur tibi ipse gratulere, quam cur quicquam optes. Quod si mei suffragii prerogatiua eam haberet religionem, quam in antiquis comitiis habere erat solita: in quibus nemo vnquam a prima centuria renuntiatu est consul, quin fuerit idem magistratum illum assecutus: periculum te totum, quantumcunq; es, nostrum omnino esse, arcemq; & vite tuae & doctrinae, in his liberalioribus & vberioribus studiis collocare. Quod si contingeret, nullam profecto barbariam te socio atque adiutore pertimescerem. Et tamen sic etiam diuisus, & in alteram forte partem propensior, maximo es & temporibus his, & rei literariae, ornamento. Ego, quod ad animum meum erga te attinet, tantum tibi tribuo, quantum profecto paucissimis: ita te amore complexus sum, vt omnia tua causa mihi videant debere. Quod si acciderit, vt opera id ostendendum sit, efficiam vt intelligas, maximam apud me rationem esse & amoris mutui nostri, & tuae eximiae praestantisque virtutis, Vale. pridie Calend. Maij, M.D.XXIX. Carpent.

XI.

IAC. SADOL. EPISC. CARPENT. ANDREA ALCIATO S.P.D.

CASTELLANVS noster legit mihi particulae literarum tuarum: qua rationib. tui discipulis exposicis, adferibis, si ex mihi probatae rationes fuerint, te satis habiturum: neque quid alii sentiant, aut loquantur, valde laboraturum. Quod ego ita accipio, vt agnoscam in eo tuum pristinum erga me amore. Tantum enim iudicio meo tribuis, quantum ego mihi non arrogo. Sed quod

quod ad tui facti iudicationem attinet: ego, mi Alciate, tantum
 continuo in te ipso esse & virtutis & consilij, vt quodcunq; agas,
 id mihi ab optimo animo & eximia prudentia semper proficisci
 videatur: causasq; tui abitus existimavi iustissimas, quae te virum
 talem ad nouum capiendum consiliū impulsissent. Sed quod me
 tangit priuatim, quodq; ego ex meo sensu loquor, nunquā pro-
 fecto dissimulabo: discessum illum tuum mihi dolori nō medio-
 cri fuisse. Nec tamen velim te hoc ita accipere, quasi ego factum
 tuum aliqua ex parte reprehendam, nō enim reprehensionis ille
 fuit dolor, sed mei in te amoris. Etenim si, cū in his locis esses,
 infinita penē commoda egregiasq; vtilitates mihi in te paratas
 esse intelligebam: quod & in natura tua comitatē, & in ingenio
 praesertim, & in amicitia ingenuē conseruanda fidem, & in o-
 mnibus partibus vitæ atq; sermonis, humanitatē, elegantiamq;
 experiebar: quid mihi priuato his tot bonis, doloris accidisse ex
 tuo discessu putas: cū praesertim, quod plurius est quam caetera
 omnia, mihi quotidie versanti in eis literis, in quibus tu excellis,
 ubi laboris atque hestitationis aliquid incidisset, paratum esset,
 te praesente, persequium optimi & amicissimi, & in omni litera-
 rum & doctrinarum genere longē praecellentis viri: cuius vel so-
 lo habitu vicinatis, & animus, & vires meæ ad studia resicieban-
 tur. Itaque (ingenuē enim fatebor) quas in omni reliqua vita
 facio minimi, tunc opes non parum experendas duxi. Non mea
 mehercule causa (turpe enim est id Philosopho, Christiano praesertim)
 sed quod eas tunc si possedissem, hoc tantum lumen hęc
 prouincia non amississet. Sed etsi grauis mihi iactura, & his po-
 pulis omnibus tua decessione facta est: tamen quod audio dig-
 num tua virtute & singulari praestabiliq; scientia, conditionem
 tibi esse delatam: teque in Biturigibus summa illorū hominum
 voluntate, & concursu maximo auditorum, ius ciuile tradere:
 met animi molestiam tuæ virtutis dignitas consolatur. Hoc et-
 iam magis, quod video id esse gratum homini omni honore &
 dignitate amplissimo Francisco Turnonio vestro Episcopo Bi-
 turigum: cuius ego multas eximiasq; virtutes cū venerer: multis
 quosq; illius erga me olim meritis, de quib; a meis certior sum fa-
 ctus, obligatus vehementer sum, cogor illo ipso officio, quod ego
 praecipue in omni vita colo, ipsius voluntatem meis rationibus
 auteferre. Quem quod audio aucta & amplificata dignitate, in
 Cardinalium ordinem honoremque peruulisse, equidem maio-
 rem in modum gaudeo & gratulor: sed tamē vtili ordini magis
 aliquantum putem, quā ipsi in hoc tempore ex eius honore
 sciendotis & honestatis esse acqumtum. Ad eum ego cū cupere
 scribere & agere pro eius veterib; in me beneficiis gratias: illa ra-
 tione sum retardatus, quod prius scire ex te volo, ecquid putes
 nostras

nostras ad illū literas nō inopportunas futuras. Quod ipsum que-
 lo scribe ad me, nosq; quod facis, dilige, ac valetudinem tuā con-
 ferua diligenter, tibiq; persuade, me, & mea omnia nō minus tibi
 prōpta esse, quā mihi ipsi. Vale. VIII. Cal. Feb. M.D.XXX. Carp.

XII.

IAC. SADOLETVS EPISC. CARPENT.
 Andrea Alciato S. P. D.

Literas tuas ad quartum Cal. Iun. datas, pridie Nonas Quinti-
 leis accepi: quā me tui erga me amoris significatione vehem-
 enter delectauerunt. Magno enim argumento mihi est, me abs-
 re diligi & magnifexi, quōd adis me cum fide, tuis de reb. confi-
 sium meum vna atq; operam expetens. Quorum vtriusq; vtinam
 tantam haberem facultatem, vt & tibi & tui similibus abundē
 possem suppeditare. Sed de consilio mi Alciato, quod tibi respon-
 deam parum admodum est: vel quōd eius in te ipso satis statuo
 esse, vel quod ipse quod feci, cū illa turbulenta & dubia (vt mi-
 hi quidem videbatur) reliqui, quōd hęc multō quietiora conse-
 ctarer: id indicio esse potest vnicuiq; quid sentiam. Quanquam e-
 nim noua hęc pace videantur vetera bella Italiae repente esse sub-
 lata: tamen recentibus etiam nunc vulneribus nondum cicatrix
 planē obducta est: animiq; iidem permanent mutuis exasperati
 odii, & partium studio infecti. Quibus quantum sit confiden-
 dum, tuā imprimis prudentia est existimare. Tibi autem ipsi, si in
 ea loca migraueris, vt contingant reliqua ex tua sententia, gra-
 uiora certe praelia excipienda erunt, vel obreptantium tua lau-
 di, vel commoda tua oppugnantium. Nam quōd te patria amor
 ed vocat, humanum id quidem est: sed & sapienter ab illo Poeta
 dictum legimus, Patriam esse vbi cunq; sit bene. Verū de hoc, vt
 dixi, tuum consilium sit, meum est potius ad omnia quę tu velis,
 operam tibi meam studiumq; deferre. Itaq; quod quartis, eoque
 Bononię amicum habeam, qui tibi operam dare in tuo hoc ne-
 gotio agendo possit, qui & mea causa velit, & autoritate ad agen-
 dum sit idoneus, vix videor habiturus. Omnes enim ferē quibus
 cū mihi fuit familiaritas, alio casu alius diem suum obierunt:
 vt de quo tibi pollicear nominatim habeam neminem: nisi fortē
 Bartholomeum fratris filium Cornelij nostri Volte, summi viri
 & nobis amicissimi, qui magno cum gemitu omnium, & de hac
 Prouincia nuper, & planē modō de vita decessit. Huius vt dico,
 fratris filius, est iuuenis est, propter virtutem tamen, fami-
 liaq; dignitatem, & clarissimi oprimiq; patris memoria, ratio-
 fus est apud omnes. Eum ego confido lulcepturū esse has partes,
 p̄ferentem in causa illustri & honorifica. Habet n. hominis doctif-
 simi

simi commendatio non medioerem dignitarem. Sed ego, si tibi videatur ad legatum ipsum quoque & ad quadraginta viros literas dabo, tribuamque debitum tuæ virtuti testimonium: neque solum horabor, sed obsecrabo etiam, ut de tali viro atque doctore accersendo studiosis iuris ciuilibus, & suæ ciuitati esse consultum ac profuturum velint. Hæ literæ quid profuturae sint nescio: nihil obfuturas video posse præstare. Sed ut ego ostendo tibi quid sim facturus, si tuum nunc iam, quid placeat tibi & quid me agere velis, facere me per literas certiores simulque rationem aliquam inire, quo ille celerius huc perferatur: ut tibi, cui valde cupio, non voluntate solum, sed diligentia etiam satisfaciam. Vale. Ex hortis nostris suburbanis, VIII. Id. Iulij, M. D. XXX.

XIII.

IAC. SADOLETVS EPISC. CARPENT.

Thoma Caetano S. R. E. Cardinali S. P. D.

Letus sum, te Romam saluum atque incolumem reuertisse: quod ut primum cognoui ex meorum literis, confestim scripsi hæc ad te cupiens tecum loqui per literas, quando (quod libentissime facere solebam) coram amplius non possum. Non enim meus in te amor, & singularis obseruantia, qua te semper sum profectus, aut spatio temporis, aut locorum interuallis dimiuita est. Nec ego vnquam oblitiscar, vnum te semper extitisse, qui me ex animo dilexeris, fiterisque mihi in rebus meis omnibus perpetuus propugnator & fautor. Pro quibus meritis ego tibi viculum omne meum studium, omnem meam obseruantiam, cultum, honorem, benevolentiamque dicavi: sui que tuarum maximarum virtutum, quas ego admirabar, apud ceteros prædicator. Nunc distans nobis tanto terrarum & regionum spatio, & tuum nihilominus amore erga me eundem manere confido, & de meo tibi plane polliceor. De temporibus autem his, de que hac strage rerum omnium & ruina, per quam cuncta oppressa sunt, nihil sanè tibi scriberem in hoc tempore, neque tantorum malorum acerbam memoriam resuscitem, nisi intelligerem, quod ceteris de decori & calamitati fuit, id ad singularem tuam laudem esse conuersum. Quod enim aduersos casus patienter tuleris, fortunarumque tuarum iacturam pro minino habueris, præstiterisque te in omni fortuna firmum atque constantem, præclara laus, & docto homine sapienterque digna. Sed tamen tibi cum quibusdam est aliis communitis. Non enim defuerunt (quam ego coniecturè de me ipso facio) quos bonorum suorum amissio de statu suo minime dimouerit. Sed quod in tanto armorum strepitu tumultuque bellorum, furore hominum crudelissimorum atque auarissimorum omnia perfrin-

Gen.

gente, tam multis cædibus, direptionibus, incendiis, in pace & odio esse poteris, & ad literas facias toto animo ita incumbere, ut utrumq; Instrumentum nostræ fidei sanctissimæ interpretandum susceperis, totumq; penè absolueris: nec te aut periculi tui metus, aut alienorum incommodorum dolor, ab ea cura & intentione animi auocare poteris: hoc est, quod ego in primis nouum & admirabile esse duco. Infolita ista virtus, & incredibilis quædam animi altitudo fuit, quæ effecit, ut in tantis communibus miseriis solus & placatus, & beatus esses. Quod etiam magis tum hoc opus videre desidero: quod posteris quidē nostris tui excellentis ingenij, nobis verò etiā virtutis & admirabilis constantiæ perhibeat testimoniū. Equidem, quod ad me attinet, ipse quoq; in literis versor: sed conditione impari. Nam nec ingenio multū possum & animo sum infirmiori: quanquam mei damni cogitatio me nunquā, plurimū autem afflictæ reipub. misericordia commouit: tum autem maximis hęc difficultatib. in re familiari sum conflictatus. Etenim mihi fuit necesse pro natura & instituto cōsuetudinis meæ, omnes meos & veteres, & nouos recipere familiares, qui vndiq; egentes & nudi ad me confluerunt. Sed de his fatis. Ego, ut etiā dixi, amorem & obseruantiam, quam erga amplitudinem tuam semel iustissimis de causis suscepi, eam inuoluntam retineo, semperq; retenturus sum. Tu ut in me amando pari voluntate sis, tuumq; animum illum pristinum, quem ego multis rebus olim habeo cognitum, erga me conferues magnopete à te peto. Vale. Nonis Nouemb. M. D. XXIX. Carpentoracti.

XIV.

IAC. SADOLETVS EPISC. CARPENT.

Thoma Caietano S. R. E. Cardinali S. P. D.

DE tua erga me beneuolentia sepe mihi à meis scribitur: quam equidem non dubito sitmam esse, idq; magnopere habeo gratū. Animus quidem meus erga te idem est, qui semper fuit, cum tibi mirificè deditus, tum tuarum præstantissimarū virtutum admirator & cultor: quas ego ab inuente semè adolescentia omni semper honore & obseruantia profectus sum. Itaq; recordor, & me in philosophiæ studiis nō minima ex parte olim à te adiutū instructumq; fuisse, & tuam mihi nullo loco desuisse neq; opem & autoritatem in publicis rebus, neq; in priuatis meis beneuolentiam. Sed quæ tuæ erga me plurima extant beneficia, ea mihi fidelij magis memoria conseruanda sunt, quam multis verbis iactanda & commemoranda. Quod autem est & tuæ summæ virtutis amplissimæq; dignitatis proprium, & idem aliqua ex parte etiam ad me pertinet, id ego ex te nisi quid impediatur sanè

sanè velim: Quem tu, scilicet, huius concilij, de quo tam multi sermões in crebescunt, effectum aut exitum futurū putes. Nam si res agatur serē, spesq; aliqua sit latum iri auxilium bonis moribus & legibus, aduersus tot & tam graues, cūm dissensiones in fide & religione, tum in communi vita corruptelas: optandum est omnibus nobis, & vehementer Deo supplicandum, vt bene ac prosperè procedat res. Ego; quanquā imbecillitate valetudinis, & domesticis difficultatib; valde impeditus nullum discrimen recuturus sum, quò in eo interesse conuentu possim. Sin autē totam negotium fuerit simulatio, libentiùs mansurus in statione mea sum; neq; eò venturus, vbi mea opera nemini vtilis, mihi autē ipsi incommoda vehementer futura sit. Hæc ego à te, si tua spectetur grauitas & dignitas, tanquam à patre requiro: si excellens singulariq; doctrina, tanquam ab eo, qui non meus, sed omnium esse magister possis. Hoc quidem sic existimo, si saluo officio fieri posse decreueris, te nihil in hæc re prætermittendum esse, quò ad me monendum, instruendumq; pertineat: etsi nulla maior mihi futura est instructio, quam exploratio iudicij ac voluntatis tue. Quod vt facere velis, deq; eo ad me scribere, magnopere te rogo. Ego hic in literis & libris assidus sum: neq; intelligo iam, quid sit aliud beatè viuere, nisi quod prædicare solebat Solon, quotidie aliquid senescentem addiscere. Quod nos hoc melius facimus & præstantius, quòd ea consecramur addiscimusq; per que ad noscendum fruendumq; ipsum Deum spe firma expectamus immortalitatis adducimur. Tu vt valeas, neq; absentem, quod facis, diligas, & patrocinio tuo tuare à te peto. Vale. Carp. M.D.XXX.

IACOBI SADOLETI EPISC.

CARPENTORACTI EPISTOLARUM
Lib. III. Epist. I.

IACOBO SADOLETVS EPISC. CARP. FEDERICO FREGESIO Archiepiscopo Salerni, S.P.D.

QUOD tuum è Gallia discessum, adhuc nihil abs te accepimus literarum. Quod mirarer equidem, & tecum quasi expostularem, si hanc tuam culpam, ac non eorum esse arbitrarer, qui quas literas suscipiunt perfectas, eas aut negligentia, aut perfidia nō curant reddere. Nam quam tu iam aliquid scripseris, mihi persuadere nullo modo possum. Admonet enim me, cūm ipsum spatium eius temporis, quod à tuo abitu ad hunc diem intercessit, mensium trium iam ferè in quo